

**Emil Turdeanu, *OAMENI ȘI CĂRȚI DE ALTĂDATĂ*, I,
București, Editura enciclopedică, 1997, 400 p. + 35 reproduceri, ediție
îngrijită de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely, note complementare,
traduceri și post-față de Ștefan S. Gorovei**

Din inițiativa cunoscutului istoric ieșean Ștefan S. Gorovei, Editura enciclopedică ne pune la dispoziție, în volumul *Oameni și cărți de altădată*, studiile și contribuțiile profesorului Emil Turdeanu în domeniul literaturii noastre vechi, în versiune românească, căci stabilindu-se în Franța, cele mai multe au văzut lumina tiparului în limba franceză. Evenimentul are loc într-un moment aniversar, profesorul, eminent slavist împlinind 65 de ani de activitate publicistică neîntreruptă, și

urmează revenirii sale în țară, din primăvara anului 1994, fiind doctor honoris causa al Universității din București.

Cu câteva excepții, cele șapte capitole ale acestui prim volum reconstituie activitatea complexă a scriitorilor de altădată din Nordul Moldovei. Studiul *Manuscrise slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, teza sa de doctorat, adună la un loc creațiile epocii ștefaniene ce se mai păstrează în multe părți ale Europei, în Asia Mică și în Țara Sfântă, dar și la Putna și în alte locașuri sau biblioteci din țară. Asupra manuscriselor descrise aici, în contextul împrejurărilor de atunci, profesorul a revenit în anii următori. În studiul *Miniatura bulgară și începuturile miniaturii românești*, după cercetări mai îndelungate, se demonstrează originalitatea miniaturii noastre medievale, ca și a întregii noastre culturi vechi, creată în limba slavonă, spulberându-se teza conform căreia ea ar urma strict modele sud-slave aduse de cărturarii refugiați la noi din calea turcilor: “Cultura românească în forma slavă a fost rezultatul unei sinteze ample și de lungă durată, în care elemente împrumutate din tradiția ortodoxă a Bizanțului, a Muntelui Athos, a Bulgariei, a Serbiei, s-au întâlnit cu elemente ale civilizației catolice și reformate, primite prin Raguza, Veneția, Ungaria, Boemia și Polonia și au fuzionat într-o unitate originală” (p. 170). Deosebit de relevante sunt filiațiile manuscriselor noastre celebre cu miniaturi. Paginile de început ale studiului următor, *Vechea legătură românească de carte*, sunt consacrate atelierelor de argintărie de la Neamț, Putna, Humor și Suceava, cu activitate bogată în secolele XV, XVI și XVII. Temele și artiștii pledează pentru existența unor centre cu adevărat specializate. Cele 22 de medalioane reunite sub titlul *Oameni și cărți de altădată* (împrumutat și de titlul volumului), sugestiv pentru nenumăratele fire invizibile ce-i leagă pe oameni de cărți, ne readuc în memorie vechi locașuri, astăzi dispărute, inclusiv din zona noastră, creatoare și păstrătoare de valori spirituale, precum schitul Sălăgeni, biserica Barbovschi din Suceava sau Mănăstirea Doamnei din Botoșani. Între comanditarii multor manuscrise întâlnite în biblioteci străine, se numără: Macarie, cronicarul lui Petru Rareș și unul din ctitorii mănăstirii Râșca, mitropolitul Teoctist “dascălul Moldovei”, Petru Rareș sau doamna sa, Elena, vistiernicul Mateiaș sau logofătul Bubuiog, și ei, la rândul lor, ctitori de biserici sau mănăstiri. Multele însemnări ce însoțesc marginile libere ale filelor cu ale lor mărturii scoase “din uitarea documentelor”, permit reconstituirea circulației, uneori incredibilă, a multor manuscrise, adevărate “icoane vii din lumea preocupărilor de altădată”, mai totdeauna în hățișul vremurilor înnegurate de războaie. Unul dintre cei mai talentați caligrafi și miniaturişti ai trecutului moldovenesc este socotit a fi diaconul Mihail din Suceava, care a creat la jumătatea secolului al XVI-lea. Ne îngăduim să venim, la rândul nostru, cu o precizare. Lucrând, acum câțiva ani la fișarea manuscriselor din biblioteca mănăstirii Sucevița, am constatat lipsa celor două manuscrise semnalate și descrise de Dimitrie Dan (în *Mănăstirea Sucevița*, București, 1921, p. 81, 85) ca fiind opera diaconului Mihail, manuscrise la care fac referire atât autorul, cât și îngrijitorii ediției. Precum se vede, viața “călătoare” a cărților, ca și a oamenilor, nu cunoaște limite de timp sau de spațiu. În sfârșit, *Manuscrisele “robite” de cazacii veneți* în sprijinul lui Vasile Lupu, în anul 1653, în fața aliaților lui Gh. Ștefan, au constituit o altă temă predilectă a profesorului Turdeanu. Erau manuscrise scrise pe pergament, cu miniaturi, capodopere ale genului, aparținând, în principal, mănăstirilor Dragomirna și Putna. Răscumpărate, cu multă greutate, unele au apucat calea înstrăinării. Mai sunt de remarcat ilustrațiile reprezentând file de manuscrise cu frontispicii, inițiale, miniaturi și ferecături. Volumul următor, care, presupunem, va apare curând, va cuprinde, potrivit notei asupra ediției, studiile despre Grigore Țamblac, Gavriil Uric și Anastasie Crimca. Îl așteptăm.

Prin urmare, celor doritori și interesați, le propunem o fascinantă întâlnire cu vechea spiritualitate românească.

Olimpia Mitric